

VÁRI ATTILA (1946) Budapest

VÁRI ATTILA

Halálkatlan

Nusika nagymama azokban a békés időkben, amikor még működött a családi vidámpark, szeretett volna motorbiciklit vezetni, de még utasként sem vihették soha, mert olyan picike volt, hogy nem érte le a lábtartót a hátsó ülésről, még akkora sem, ha balerina módra megfeszítette kinyújtott lábfejét. Motoron már csak akkor ült, fiatalasszony korában, amikor a nála jóval idősebb férje kapott egy szolgálati oldalkosaras szovjet Urált a Román Kommunista Párt keretéből. Aztán, amikor kizárólag magyar ügyekkel foglalkozó főfejes lett a szekuritáté központjában, majd miniszterhelyettes, már fekete limuzinnal, sofőrrel járt, de Nusika nagymama ennek nem élvezhette gyümölcsét. Kivonták a forgalomból, börtönbe került, aztán a Sarlóvölgyben nyitott új bányák egyikébe, s a szénbányai kényszermunka lett élete egyik meghatározó helyszíne.

– Nekem te ne beszélj áldozatvállalásról, én nem önként vállaltam a börtönt. Akkor is, most is áldozatnak éreztem és érzem magamat – mondta Prudencia nővérnek, hajdani rabtársának, akit nemcsak a proletárdiktatúrának nevezett világ vetett ki magából, de a rendszerváltás után, szerzetesi fogadalmának megszegése miatt, az egyház sem ölelte keblére. Alig néhány hete találkoztak sok-sok év után, s bár életigenlő természete miatt utálta a némán szenvedőket, az áldozatvállalókat, Prudencia nővért mégis szeretni tudta, mert valami különös, nyugtató kisugárzását érezte.

– Nekem te ne akarj magyarázni, Prudencia, mert nekem soha sincs félig tele, hanem mindig félig üres a pohár. És a kiskanalat tárgyként, aztán főnévként is kiirtanám még szótárból is, mert igenis nagykanállal akartam falni az életet.

Ájulásos félálmban vitatkozott Prudenciával, mert az a helyzet, amiben találta magát, arra utalt, hogy valamit nagyon-nagyon nagykanállal próbált falni.

A konyha cementjén feküdt, fogalma sem volt arról, hogy mit keres rajta a motoros öltözék, alig bírt mozdulni az avított szagot árasztó bőr kezelábasban, szorította az orrán vasalást viselő csizma, s ahogy kezdett magához térni, egyre ijedtebb lett.

– Istenkém, megint valami marhaságot csináltam – mondta hangosan, s félelmei, amelyek akkor kezdődtek, amikor az utolsó szomszédjának, Mircse Juliskának a házat is lebontották, újra rátörtek, mert bármerre nézett ki az ablakon, csak a lakótelep embertelenül összezáródó s a kietlenséget ijesztően sokszorozó falait látta a világból. Ez a látvány pedig minden pillanatában azt sugallta, hogy magányosan fog meghalni.

Túl a kilencvennegyedik születésnapján Nusika nagymama kezdett olyan makacs lenni, mint egy elkényeztetett gyermek, de neki a dackorszakukat élő kicsikkel szemben volt kitartása is, hogy véghezvigye, amit akart.

Hetek óta tervezte, hogy olyan rönkházba költözik, ahonnan erdőt, pisztrángos patakot láthat, ezt el is mondta hozzátartozóinak, s lecserélte évekig használt fürdőolaját egy fenyőgyanta illatúra, mert mint mondta, így már ott-hon van a bőrében is. Most mégsem a rönkház illatát érezte, hanem azt a dohos szagot, amely nemcsak pincében összegyűlt lomokból, de a padláson tárolt holmikból is áradni szokott.

Már két napja foglalkoztatta az a nepáli motoros, aki a hírek szerint Guinness-rekordot állított fel a fából ácsolt katmandui halálkatlanban, amely

Nusika nagymama véleménye szerint olyan volt, mint egy alján-tetején nyitott nagy-nagy boroshordó.

Azt nem tudta, hogy mérték-e az időt is, vagy csak a köröket számolták, és azt sem, hogy hány percre, órára volt szüksége a himalájainak, így neki arra kellett törekednie, hogy a csúcseredménynek számító köröknél többet forduljon és azt a lehető leggyorsabban teljesítse, hátha a szekundumok is számítanak majd a rekorder fölött aratott diadalában.

Olyan hirtelen hagyta abba a meggymagolást, hogy el sem pakolta a dolgokat. Máskor is megtörtént, hogy egy forgalmas utcasarkon találta magát, ahol nem volt semmi keresnivalója, s talán most is az történhetett. Biztos átment a lakatlanul árválkodó családi házba. Valahogy megtalálta és magára kapta a bőr kezelőasztalt, motoros csizmát, feltette a bukósisakot és az egyetlen hajlított plexidarabból készült piskótaalakú védőszemüveget, s kezdődött a pörgés.

Emlékezett, hogy a Zündapp motorkerékpárt, hogy el ne vigyék a háború alatt a járművek besorozásakor, a szuterén alatti titkos pincébe dugta el a család.

Nemcsak külsőségekben, de lelkileg is felkészült arra, hogy a centrifugális erő segítségével leküzdje a földre visszarántó gravitációt.

Korát meghazudtoló fürgeséggel látott hozzá a körözésekhez. Már csak a ritmusra, a szabályos ütemre figyelve ebben az értelmetlennek tűnő, eszement kóválygásnak is beillő száguldásban, a századik hurok megtételekor mintha a kimagozott meggyek vörös leve csorgott volna szemébe körözés közben, viharalkonyat színűnek látta az egész világot. Úgy hallotta, mintha szétömlött ragasztón haladna. Tapadósan marasztaló meggyeszirup pocsolókat fröcsköltek szét a háború idején a szaharai homokra gyártott Zündapp nagyon széles gumii, s ebből a ragacs-zuhanyból bőven jutott rá is.

Csodálkozott ugyan, hogy a meggy leve pocsolóvá áll össze a függőleges deszkafalon, de az izzadtságtól bepárasodott, s a körök alatt kívülről is vastagon betakart szemüvegén keresztül mégis felfedezte, hogy nem meggyeszörp folyik, hanem szabadságvesztésének helyszínén a bányatelep alkatrészteteműjéből csorog a rozsdalé. Törött kerekű csillék tucatjaiból, szálakra bomlott használhatatlan sodronyok csak kilométerekben mérhető tekerceiből, hasasra koptatott sínek kazlából csörgedezett a katlan útjára a sűrű barnás-vöröses színű lötyty.

Karja teljes erejével megfeszítette magát, annyira erőszakosan tartotta az irányt, hogy csuklójában éles fájdalmat érzett. Nem tudott megállni, mert félt, hogy beragadnak a kerekek, de még így is tisztán látta, hogy Suzanne állja el az útját. Csak a csíkos rabruha kabátja volt rajta, szétvetett lábakkal állt a patakká szélesedő szivárgásban, ágyékából jól láthatóan folyt a vér. Csak rémülten és tehetetlenül állt, mint akit odacövekeltek a teljes gázzal bömbölő motor elé, s talán sikoltozott, mert Nusika nagymama a halálkatlan forgás-zajában is hallani vélte azt az iszonyatos visítást.

– Megerőszakolt – jajveszékelte. – Belém dugta a gumibotját – visította, de nem is kellett kimondja annak a nevét, aki ezt a szörnyűséget elkövette, mert az egész brigád tudta, hogy a nagydarab, férfias kinézetű börtönőr, az Ankisza nevű őrmester tehette, aki a hajnali váltásnál kiemelte a sorból a lányt.

– Te ma az őrszemélyzet szobáit fogod takarítani – mondta, és kirángatta a szinte kamaszlány korú Suzanne-t a sorból. A lányt, akit a bordélyházak államosításakor előbb átnevelő táborba vittek, s onnan a szinte folyamatosan éhező kamasz étellopás miatt került előbb börtönbe, aztán a sarlóvölgyi bánya kényszermunkatáborába.

Nusika nagymama tudta, hogy kicsoda a lány, mert az egyik rabtársuk, szintén nyilvánosházi nő, elmesélte Suzanne történetét, akit egy hegyi tanyán

tengődő szülei tizenöt évesen azzal a tudattal szegődtek cselédnek az úriháznak kinéző Édes Lyuk nevű nyilvános házba, hogy jó helye lesz, s akinek szüzessége elvételi jogát pár héttel az intézménynek államosítással járó bezárása előtt tombolán sorsolták ki a törzsvendégek között.

Sokféle és sokfelől érkezett lányokból, asszonyokból állt a brigádjuk, de volt két összetartó, egymást támogató csoport. A volt apácák és a kupleráji lányok közössége.

A kedvesnővérek között volt tanár és orvos, gyógynövénykertészetből külföldön doktorált apáca, volt egy nemzetközi hírű csillagász is köztük, de a többséget a próbaidősök, a jó erőben lévő, többnyire falusi novíciák jelentették, akik még nem tették le az esküt, hogy valódi apácák lehessenek. Valamilyen furcsa közösséget vállaltak egymással. A kurvák tisztelték az apácákat, azok viszont úgy viselkedtek velük, mintha mindannyian tisztos családayák, jó házból való úrilányok lettek volna.

Csökkentette a forgási sebességet, hogy kiszállhasson a halálkatlanból, és segítse Prudencia nővért és a gyermekorvos Mária Magdolna nővért, akik a saját vérében tapicskoló Suzanne-hoz rohantak, fittyet hányva a várható büntetésre, amiért megszegték a keret elhagyásának szabályát.

Nusika nagymama mindhármuknak segíteni akart. Sikerült kipenderülnie a katlanból, egyenesen a hetven évvel korábbi esemény kellős közepébe. És elkapták a vérveszteségtől éppen összecuklani készülő leányt. De nem a kórházbarakkba vitték Suzanne-t.

Mintha szél emelte volna fel őket a földről, átlebegtek a bányatelep, a brickettgyár, a meddőhányók és vízvázasztó hegyen is. Át a végeleáthatatlan fenyőerdőn, a patakokra gyöngyként fűzött tanyák hosszú során is átrepülve, a hegyen túl, a fenyőerdő szélén értek földet, ott, ahol a kantinos lány szüleinek vadonatúj rönkháza állt, amely éppen olyan volt, mint amilyeneket Nusika nagymama ezerszer is megcsodált skandináv útifilmek nézése közben. Egyik szobája műtőnek volt berendezve. Minden kéznél volt. Szétválasztó és fogó műszerek, széttartó és egyesítő műszerek és anyagok, s az orvosnő kedvesnővér rabtársuk, aki a koraszülöttek miatt gyakran asszisztált a szüléseteken, olyan biztos kézzel, mint egy nőgyógyász, eltávolította Suzanne összeroncsolt méhét, aztán a végbél és hüvely közötti gát szakadását állította helyre.

Nusika nagymama, bár szerette az állatokat, kénytelen volt megölni egy macskát, hogy az operáció végén kéznél legyen a felszívódó varrathoz a catgutnak nevezett macskabélfonal.

Az állat nem halt bele az élveboncolásba, sőt! Barátságosan mordult egyet, ami halk oroszlánbögésnek is megfelelt, és Nusika nagymama fel is ismerte, hogy ez bizony azonos azzal a Leo nevű hím oroszlánnal, aki a vidámpark működésének idején egy darabig náluk élt, mert a csődbe ment vándorcirkusz tulajdonosa nem tudta etetni, s nem fogadta el a finánc ajánlatát, hogy ha engedi lelőni, jóváírja a kincstár által követelt tartozását.

– Pedig gyönyörű szőnyeg lenne a bőréből a nappalimban – mondta, és lelőtte helyette a felajánlott, a gyermekhintót húzó két zebrát és a bélférgesen sovány, öreg, kopott szőrű tigris.

Leo visszazárguldott Nusika nagymamával, igazi szárnyas oroszlán volt, s olyan jókor érkeztek a halálkatlanba, hogy a tehetetlenségi erő még a falon tartotta a lassuló köröket járó Zündappot, s nem is kellett mást tegyen, csak felpattanjon rá, hogy folytathassa a csúcsdöntő kísérletet. Úgy emlékezett, hogy a százkilencvenkilencedik menetnél tartott, amikor humanitárius okokból kiszállt a mutatónyóból, de akkor és ott, az érkezés pillanatában, a félhalt Suzanne miatt nem számított, hogy Mircse Juliska éppen hányadik megtett körét számolja.

Nekilódult.

Amikor lélegzetnyi idővel később Nusika nagymama a számláló bíró közlése szerint már a kétszázhetedik körét róta a halálkatlanban, nemcsak a szivaccsal körbepárnázott motoroszemüveg miatt izzadt az arca, de a réműlettől is, mert már nem hallotta a bírónak felkért szomszédasszony, Mircse Juliska számolását. Szinte hetven évig, házuk lebontásáig hallhatta minden nap a fiákeres feleségének hangját, ahogy átkiabálja a kerítésen: Jó reggelt, szomszédasszony!

Csend volt. Pedig szüksége lett volna arra, hogy biztos legyen a számokban, mert kétszeresen szerette volna túlszárnyalni a világbajnok nepáli motoros kerengőcsúcsát. De csend volt, olyan csend, hogy markolni lehetett.

Mintha hangyák lepték volna el hátát és fenekét, mindene viszkedett, de konokul hajtott. Nagyon vigyázott arra, hogy tartani tudja a sebességet, de arra is figyelnie kellett, nehogy egyensúlyát veszítse. Már szinte vakon folytatta az unalmas kört, figyelve arra is, hogy ne fáraszsa ki szellemileg a körözés monotoníája.

A Sarlóvölgy szerpentinjeire, a hajtókanyarokra gondolt, amelyeken korábban sohasem járt, de három évig láthatta a szénbánya meddőhányóinak feketeségével ellentétben krétaporfehéren kígyózó vonalait a rabtelep női barakkjának ablakából. Most pedig, hogy Suzanne-on segített, láthatta madártávlatból is a bányatelep maradványaitól csúfított, mégis turistaparadicsomnak is beillő vidék emberi érrendszerhez hasonló, országút, utcák és ösvények alkotta hálózatát.

Huszonnégy éves tanítónő volt, amikor államellenes izgatás miatt letartóztatták, és hetven évig készült arra, hogy visszamegy a bányászvárosba, mert úgy érezte, meg kell, hogy béküljön a tájjal.

– Túlontúl szépek azok az erdőkkel borított hegyek, hogy én örökkön örökké csak a börtönének poloskáira, a többségükben lesbikus hajlamú fegyőrnőkre emlékezzek.

A századik és százötvenedik köre alatt megjárta tehát a Sarlóvölgy kanyargós útjait, de mégis, mintha a szénbánya fojtogatóan forró levegőjű tárnájában lett volna, hátára tapadt a bőr védőruha, s nem a szénfejtés kénes kigőzölgését érezte párologni, hanem a halálkatlan régi padlásdeszkaszagát, amely minden mozdulatnál, mint valami lökésre mozduló anyag, hullámokban tört rá, befészkelve magát a versenyzésre szolgáló öltözékébe is.

Abban a rönkházban járt, amelyet elképzelt a Sarlóvölgyben, s amely elevenebb volt a rabtársnője meséi miatt, aki a bányatelep szomszédságából származott, s letöltendő büntetése előtt kantinos volt valaha a bányatársaságnál, hogy aztán egy feljelentés miatt évekre rács mögé, pontosabban a föld alá kerüljön.

– A boronaháznak, de ahogy maga mondja, a rönkháznak az a baja – mesélte a lány –, ha egyszer belerágta magát a szű, a pocok, a patkány, akkor jobb lenne felgyújtani, mint kiüldözni a férgeket. Mondtam apámnak, hogy hiába szerzek sztrichnint, mert úgyis patkányfészek lesz megint a ház. Valaki feljelentett, én nem is titkoltam, hogy mérget szereztem, de rám fogták, hogy meg akartam gyilkolni vele az új tárna nyitására érkező miniszter elvtársat.

Nusika nagymama abban a nagy körforgásban úgy érezhette, hogy álmai rönkháza felé száguld, nem is ő vezeti a motorbiciklit, hanem Márk, unokatestvéreinek a fia.

Ebben a szédületes keringésben, amelyben leginkább a katlan falához való tapadási sebességre koncentrált, mégis lehetősége volt megegyezni a kantinos lány, Evelin apjával, mert pontosan olyan gyantaillatú rönkházat akart, ha majd megkapja a családi ház szanálásáért járó összeget, mint amilyenről a lány mesélt.

EŐRY EMIL, Művészportré, 1983

EŐRY EMIL, Kín, 1976

– Aztán abban ne legyen egyetlen szeg, semmiféle vas. Igazi ácsmunka legyen. Csapalásokkal, illesztésekkel szeretném, úgy, ahogy dukál – magyarázta, amivel egyetértett Prudencia nővér is, akinek megígérte, hogy szabadosulásuk után majd rendszeresen ott találkozhatnak.

Nusika nagymama az áruházi hirdetőújság CD-mellékletében, amelyben vicces videók, szélsőségeségekről készült felvételek is szoktak lenni, látta, hogy egy nepáli motoros százkilencven alkalommal ment körbe a halálkatlan deszkafalán. Egészen pontosan kétszázszor, de csak azt számolták, amit a fal tetején meghúzott csíkon tett meg.

Mindig csodálta a különleges képességű embereket, csúcspdöntő sportolókat, világhíressé vált zenészeket, de a semmi hasznot sem hozó tudást is becsülni tudta, mint amilyen azé a diákjáé volt, aki visszafelé tudott olvasni bármilyen idegen szöveget, még hozzá pontosan olyan sebességgel, ahogy a helyi rádió pörgős nyelvű bemondója szokta elhadarni a híreket.

Hiába is gondolkodott, más nem jutott eszébe, s már majdnem elkezdte a meggykompót eltevéséhez legszükségesebb munkát, a meggy szedését, de a fához támasztott létra miatt a helyzet egészen másképp alakult.

Valami vonzotta életteréből, a nyári konyhából a lakótelep bővítése miatt bontásra ítélt családi ház felé. Voltak ilyen különös, tudatalatti megérezésből származó dolgai. Ezek miatt csatangolt el. Visszament az egyetemi tanszékre órát tartani, oda, ahonnan már több mint huszonnégy éve nyugdíjba ment, igyekezett, hogy pontosan nyolckor ott is legyen, hogy aztán csak segítséggel találjon haza az egyenruhás kivégzőosztagra hasonlító tömbházak regimentjével körbezárt házba.

A fecskéfészekként összevissza épített, félemeletekkel, manzárdokkal, szuterénnel bővített családi házban, amelyet minden újabb családalapítással megtoldottak, s amelyet még lakatlanságában is rendszeresen végigtakarított legalább havonta egyszer, szóval ott, az egyik manzárd lakrészben, a tető ferde síkja alatt, ahonnan ajtó nyílt a padlásra, rájött, hogy mi volt az a mágnesesség, ami oda vonzotta.

Egy régi utazóládában, annak is a tetején, megtalálta egyik unokatestvér teljes motoros szerelését. Bukósisak és motoros szemüveg, csizma és valódi bőr kezeltábas is volt a ládában, s amikor rángatni kezdett egy cipőfűzőt, kiderült, hogy az egy motoros mellényhez tartozik, s a szál, amit húzgált, a rojtdíszítés egyik csíkja volt. Minden pontosan olyan volt, mint ami a beatkorszak fiataljainak, de inkább a hippiknek állt volna jól, de Nusika nagymama felpróbálta, úgy, ahogy volt, csak éppen lerázta róla a lisztszerű port, s a fél arcát fedő szemüveg opálosra öregedett műanyagján keresztül, miközben tapogatózva igyekezett kikecmeregni a szűk padlásról, minden homályosan derengő tárgy körvonalában Márkot látta. A hitehagyott Márkot, a felszerelés eredeti tulajdonosát.

Márk szülei Nusika nagymama unokatestvérei, mindketten másodfokon voltak nagymama rokonai. De egymással nem álltak vérségi kapcsolatban, egyik apai, mási anyai ágon volt rokona Nusika nagymamának. Ami viszont bármilyen vérségi retyerutyaságnál jobban összekovácsolta őket, az, hogy mindketten egy vegetáriánus szekta tagjai voltak, egy olyan közösségé, akik nemcsak az állati termékek fogyasztását ellenezték, de a főtt ételt is mellőzték táplálkozási szigorukban.

Nylonlevesnek nevezték az éjszakára vízben hagyott reszelt zöldségek levét, étrendjük egyetlen luxusát. Különben tavasztól késő ősziig a fákról étkeztek. Úgy is ültették be gyümölcsfákkal az udvart és a kertrészüket, hogy mindig teremjen valami.

A gyermekek mindig a csúcsig felmászva kezdték a termés kopasztását, a reggelit, az ebédet, a vacsorát. A szülők a földről elérhető gyümölcsöket et-

ték, s a környék azon röhögött, hogy amikor a felnőttek eljutottak az utolsó, nyújtózkodó magasságban lévő darabokig, a gyermekek is éppen azokat az ágakat legelték, fentről lefelé haladva. Olyan két méter magasságában találkoztak a levelek között kajtató kezek.

Amikor beköszöntött a valódi uborkaszézon, a cérnavekony leves-zöldségek ideje, apjuk naponta kivitte a közeli erdőbe a gyermekeket, hogy gyakorolhassák a famászás tudományát, s Márk, aki utolsó éves gimnazista volt, egy tölgyfa odvában talált valamit. Nem szólt senkinek, de estefelé kiment, mint mondta, gyakorolni, mert a reggeli mászással nem volt elégedett. Apja megdicsérte szorgalmáért, s Márk elment, hogy kiemelhesse a fejedelmi korokból származó arany- és ezüsttallérokkel teli tarsolyt. Abból vette a motort, a felszerelést, amire már hónapok óta gyűjtögette a pénzt, s talán már lett volna annyija, hogy ha kereket nem is, de legalább néhány küllőt vehetett volna a megtakarításból.

Aznap, amikor a kereskedő kiszállította a deszkaketreccel védett Zündapot, a papundekli dobozokba csomagolt motoros felszerelést, a családi ház fecskéfészek-lakásaiból szinte mindenki, legalább negyvenen bámulták a nikkelalkatrészekből csillogó csodát.

Nusika nagymama akkor nemcsak testileg volt kicsike, de életkorát tekintve is az alsóbb néposztályhoz tartozott az udvaron, mégis pontosan emlékezett Márk kitagadásának pillanatára. Arra, hogy apja becipelte a hordárokba a pincébe a motort, testvéreivel felviteti a manzárdból nyíló padlásrészbe a felszerelések dobozait, aztán az ég felé nyújtva mindkét kezét, átkot szór, hitehagyottnak nevezve a fiát.

Senki sem értette a jelenetet, a büszke-boldogságból hirtelen felcsapó apai indulatot. De Nusika nagymama pontosan látta, hogy mi történt.

Márk, talán oda sem figyelt, hogy mit csinál, s a korai cseresznyék fogytán, amikor tavalyi aszalványokon, szilván, almán élt a család, felnyúlt a meggyfára, ami alá a motort letették a szállítók, és letépett egy majdnem érett szemet.

– Megloptad a családot, megszegted a törvényünket – ismételtette végtelenített átkozódása közepette az apja.

Nusika nagymama éppen arra a jelenetre gondolt, amikor felállt a konyhaszékre, hogy szedni kezdje a fürtösen termő cigánymeggyet, s most a konyha cementjén fektében, tetőtől talpig bukósisakban és motoros csizmába bugyoláltan nem tudott visszaemlékezni arra a pillanatra, amikor megbillent alatta a szék, s szerencséjére a meggyfa alatti hortenziákra zuhanva, percekre elveszítette az eszméletét.

Az öntudatlanság és világos pillanatok között lebegve arra gondolt, hogy összeszedi minden erejét, és segítségért kiált, Mircse Juliskát akarta volna hívni, de rájött, hogy a lakótelep életfogytig tartó fogságában nincsenek szomszédjai.

Pityeregni kezdett, nem helyzete kilátástalansága miatt szomorodott el, hanem azért, mert a nyári konyha mellett napokig építgette a lekvárfőző üstnek a katlant, s most az a munka kárba veszett.

– Ó, te idióta, még csak a cigánymeggy érik, minek töltötted az időt a katlannal, amikor a késői besztercei szilvafákon egyetlen szem sem maradt a tavaszi fagyok miatt.

A reklámújsághoz mellékelt lemez újra és újra indult, az utolsó dolog, amit életében hallhatott, az a katmandui halálkatlanban, az ácsolat recsegésével kísért, teljes gázzal robogó motorbicikli fülsiketítő dübörgése lehetett.